

ІДЕЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ СПОНУКАЮТЬ НАУКОВЦІВ ДІЯТИ

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4204>

ЯРОШЕНКО

Ольга Григорівна

доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
головний науковий
співробітник відділу
інтеграції вищої освіти і
науки Інституту вищої
освіти Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. Статтю присвячено 300-річчю з дня народження Григорія Сковороди. У ній розкрито значущість виховного потенціалу спадщини мандрівного філософа для сучасних закладів середньої і вищої освіти. Описано діяльність Чорнухинського літературно-меморіального музею Г.С. Сковороди на Полтавщині як один із можливих варіантів долучення до настанов видатного українця нинішніх здобувачів середньої і вищої освіти. Музей, якому нині виповнюється 50 років, містить по-сучасному оновлені шість тематичних експозицій, що налічують понад 2 тис. унікальних експонатів. Працівники музею використовують їх у просвітницькій діяльності. Ландшафт музейної педагогіки охоплює щорічний учнівський конкурс знавців творчої спадщини Григорія Сковороди «Іду за Сковородою» (5 номінацій); художні пленери, конференції і виставки; сторінку «Чорнухинський літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди — родинне гніздо філософа» у Facebook тощо. Привернено увагу до можливостей і перспектив співпраці науковців НАПН України і Чорнухинського літературно-меморіального музею Г.С. Сковороди задля втілення настанов видатного українського філософа.

Ключові слова: виховний потенціал; Григорій Сковорода; музейна педагогіка; Національна академія педагогічних наук України; Чорнухинський літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди; ювілей.

*Світлій пам'яті добровольця Вадима Коршевніюка,
який загинув, захищаючи Україну*

Вступ. За версією ЮНЕСКО, видатного українця Григорія Сковорода віднесено до п'ятірки мудреців світу — разом із Сократом, Конфуцієм, Спінозою і Махатмою Ганді (Осмир, 2020). Їхні видатні постаті об'єднує принцип — жив, як учив. Григорій Сковорода в особистому житті сповідував і вчив: «Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає учитись, хоча б зовні він і здавався бездіяльним» (Сковорода, 1994b, с. 227); наука «не у знанні самім живе, а в роботі» (Сковорода, 1994a, с. 108).

Звернімо увагу на одну особливість. Досліджень життя та діяльності Григорія Сковороди не бракує — складніше із втіленням його життєвих настанов і висновків з них. Зокрема тих, що стосуються філософії щастя, відображають прагнення зробити кожного щасливим. Не багатим, а саме щасливим. Без духовності, самовдосконалення, відчуття міри в усьому цього не досягти. А чи дотримуємося ми життєвих орієнтирів велета духу людського, цьогорічного ювіляра Григорія Савовича Сковороди? У тому-то й проблема, бо не завжди. Як використати потенціал музеїв Григорія Сковороди задля її розв'язання?

Конкретні дії і вчинки з розв'язання означеної проблеми. Напередодні 300-річчя видатного українця певний час активно діяв проект «Сковорода — 300». Генератором його діяльності був вихованець Чорнухинської середньої школи імені Григорія Сковороди, журналіст Володимир Стадніченко. Широкому загалу він відомий

як автор двох праць, присвячених філософу, видати третю не встиг — життя обірвалось. Одну з них він назвав «Садівник щастя» (Стадниченко, 2012). Як слушно зазначав дослідник, спадок Григорія Савича — невичерпна криниця у справі духовного виховання, формування символів України (Стадниченко, 2016). За Стадниченком, Григорій Сковорода — прапор нації. Щоб гідно його нести, потрібна свого роду сквородинізація освітнього процесу.

Вшановуючи Григорія Сковороду, Іван Дзюба писав: «...І багато ще, мабуть, треба зробити і дослідникам, і літераторам, і педагогам, щоб «перший розум наш» Григорій Варсава Сковорода став насущно потрібний кожному мислячому юнакові й дівчині, живив їхню думку і совість, допомагав розібратися у складних питаннях сучасності та її моральній атмосфері...» (Дзюба, 2006, с. 448).

Тож учителям і викладачам разом з донесенням наукових істин до тих, кого вони навчають і виховують, потрібно дбати, щоб видатний ювіляр став насущно потрібним у житті сучасних учнів і студентів, і задля цього формувати у них високі моральні якості, нову українську ідеологію, піклуватися, щоб молодь не росла меркантильною і гроші не були для українців мірилом щастя.

Поетично-психологічне осягнення людської душі Григорієм Сковородою вкрай необхідне майбутнім учителям, тобто нинішнім студентам, котрі будуть реалізовувати основні положення Концепції Нової української школи. У цій царині гідною наслідування є позиція ректора [Київського національного університету технологій і дизайну](#), академіка НАПН України Івана Грищенка. Він опікується вихованням здобувачів вищої освіти по-справжньому. Задля цього і приїздив минулого року на батьківщину видатного філософа, відвідав Чорнухинський музей Григорія Сковороди, ознайомився з по-сучасному оформленими його експозиціями, побував у відтвореній садибі батьків філософа і рекреаційно-філософській зоні «Сад божественних пісень». Без перебільшення скажу, що працівники музею і керівники громади були приємно здивовані і вражені, почувши від ректора столичного вишу: «Чим університет може допомогти жителям сквородинівського краю у підготовці до відзначення ювілею, доки є час?». От тоді і з'явилася колективна ідея провести всенародну толоку з підготовки до відзначення 300-річного ювілею. Нас підтримав Василь Стасовський — керівник Баришівської зернової

компанії, яка орендує землі Чорнухинщини. В університеті викладачі разом зі студентами створили ескізи чотирьох ювілейних знаків, які розмістять на в'їзді в Чорнухи різними дорогами. Дизайнери і студенти університету розробили малянок пам'ятного рушника.

Вшанування філософа — не лише відзначення ювілейної дати. На мій погляд, значно вагомішим виявом шани Григорію Сковороді є не помпезне святкування ювілейної дати, а постійне втілення його немеркнучого спадку у поведінці, справах, намірах кожного свідомого українця.

Згусток цього спадку яскраво та дохідливо презентують музеї Григорія Сковороди. Донедавна їх було три. Рашисти не зупиняються ні перед чим. 6 травня 2022 року прямим влучанням ракети вони безжально зруйнували Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди у Сквородинівці Харківської обл. (Міністерство культури та інформаційної політики України, 2022; UNESCO, 2022). Вірю, харків'яни відновлять свій музей, а поки що його чорнухинський побратим (фото 1) може і мусить повною мірою задовольняти усіх, хто бажає ознайомитися зі спадком велета думки людської Григорія Сковороди, втілювати музейну педагогіку у житті.

Фото 1. Чорнухинський літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди

Стисло про Чорнухинський музей Григорія Савовича Сковороди на Полтавщині. Відкриття Чорнухинського літературно-меморіального музею Григорія Сковороди було приурочене 250-річчю з дня його народження. За півсторіччя існування багато в чому музей змінився на краще. У ньому зібрано понад 2 тис. експонатів, один з яких — унікальна скульптура Григорія Сковороди, що її вирізьбив із кореня груші скульптор І.Зноба у 1943 році (фото 2).

Фото 2. Скульптура Г.С. Сковороди. Автор — І. Зноба

Поряд з будівлею музею облаштована меморіальна садиба батьків Григорія Сковороди, де зібрано експонати епохи, у якій жив і творив Григорій Савович (фото 3).

Фото 3. Садиба батьків Г.С. Сковороди (реконструкція)

Ця типова садиба малоземельного козака XVIII століття складається з хати, клуні, комори, криниці з журавлем.

З музеєм і хатою-садибою ювіляра органічно поєднується рекреаційно-філософська зона «Сад божественних пісень», де ростуть плодіві дерева, квітнуть мальви і чорнобривці, а ще — розміщено написи з афоризмами любомудра.

Чорнухи і Києво-Могилянську академію пов'язує не лише ім'я Григорія Сковороди. У ті далекі часи понад 20 вихідців цього славетного козацького краю навчалися у Києво-Могилянській академії. До речі, за їх кількістю Чорнухинщині майже немає рівних в Україні, стверджує, спираючись на архівні документи, місцевий дослідник життя і спадщини Григорія Сковороди, директор місцевої *Публічної бібліотеки ім. Г.С. Сковороди*, заслужений працівник культури України Микола Булда, який постійно працює в різних вітчизняних архівах, знаходячи й уводячи в обіг унікальні факти про Сковороду і Чорнухинський край. Про них ідеться в публікаціях дослідника-аматора (Булда, 2006, 2013).

Як *Чорнухинський літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди працює над втіленням настанов філософа*. Чи використовується потенціал музею належним чином для виховання молоді і чи має для цього все необхідне, поцікавилась у т.в.о. директора музею Тетяни Гринь й одержала не зовсім втішну відповідь. Так сталося, що з проведенням децентралізації Чорнухинський музей позбувся державного утримання й нині підпорядковується лише селищній громаді. Тобто децентралізація опустила його статус до селищного. Це не могло не позначитися на можливостях музейних працівників вести дослідження, організовувати широкомасштабні заходи тощо. Але співробітники музею, бібліотеки, вчителі, інші жителі Чорнухинщини та вихідці з цього краю усіляко підтримують діяльність музею з втілення музейної педагогіки.

Як активізувати музейну педагогіку у дбайливо створеному, наповненому унікальними експонатами Чорнухинському музеї Григорія Сковороди, щоб про нього дізналася вся Україна, щоб його експозиції працювали на нарощування виховного потенціалу освітнього процесу у школах та університетах — про це йшлося на моїй нещодавній зустрічі з т.в.о. директора музею Тетяною Гринь, директором Публічної бібліотеки Миколою Булдою, директором Чорнухинського лицю імені Григорія Сковороди Миколою Івашиною, молодією вчителькою української мови і літератури, юною поетесою Лесею Солодкою — переможницею у шкільні роки конкурсу «Іду за Сковородою». А ще мене цікавило, як чорнушани бачать участь нашої академії у використанні неоціненного потенціалу музею у вихованні молоді.

Спершу мої співбесідники розповіли, що вже зроблено.

- Натепер завершено сучасне оформлення шести тематичних експозицій/залів.

- Понад 20 років проводиться щорічний творчий конкурс знавців творчої спадщини Григорія Сковороди «Іду за Сковородою», що має 5 номінацій: конкурс сюжетних світлин; читання творів Г.С. Сковороди; конкурс на кращу роботу «Сковорода очима дітей»; презентація слайд-шоу «Музеї Сковороди у моєму наближенні до філософа»; конкурс прозових міні-творів. Учасники конкурсу — учні з Чорнухинської громади. Багаторічний досвід його проведення показав, що ця ініціатива заслуговує поширення на всю Україну, і має охоплювати не лише шкільництво, а й здобувачів вищої освіти.

- Останнім часом традиційними стали художні пленери, участь у яких беруть художники з різних регіонів України, а також студенти і викладачі [Київської академії мистецтв імені М.І. Чембержі](#). Під час пленерів професійні художники проводять майстер-класи для учнівської молоді і всіх бажаючих.

- Музей має [сторінку «Чорнухинський музей Г.С. Сковороди — родинне гніздо філософа»](#) у Facebook.

- Кілька років поспіль до музею приїздили студенти Києво-Могилянської академії, щоб вклонитися священній чорнухинській землі, що подарувала світові велета думки людської Григорія Сковороди, а їхньому закладу вищої освіти — унікального студента, котрий став всесвітньо відомою постаттю.

На зустрічі з прикрістю було наголошено на тому, що не запрацював розроблений та вже апробований міжрегіональний туристичний маршрут «Стежками мандрівного філософа», що пролягає Полтавською, Сумською та Харківською областями і в перспективі мав би стати міжнародним.

- Музей є місцем проведення наукових конференцій. Зокрема було проведено три виїзні міжнародні конференції спільно з Переяславським центром сковородинознавства.

Як бачимо, Чорнухинський літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди різновекторно працює над втіленням настанов свого великого земляка. Однак участь нашої академічної спільноти у реалізації завдань музейної педагогіки з використанням діяльності Чорнухинського музею сприяла б ширшому розповсюдженню інформації про музей, передусім серед студентської молоді.

Перспективним вбачаю проведення студентських конкурсів, дослідницької діяльності засобами експозицій цього та інших музеїв Григорія Сковороди. Можливо, є сенс на науковому рівні здійснити узагальнення досвіду Чорнухинського музею Г.С. Сковороди і в такий спосіб подбати про донесення до широкого загалу здобувачів середньої і вищої освіти України ідей і життєвих настанов Григорія Сковороди. Вбачаю сенс у популяризації серед широкого освітянського й наукового загалу створених на основі достовірних матеріалів праць Миколи Булди і Володимира Стадніченка, присвячених Григорію Сковороді. Переконаю, що діяльність науковців НАПН України із розроблення методів і способів використання спадщини Григорія Сковороди буде на користь освіти, науці, музейній справі.

Висновки. Висловлені міркування продиктовані не просто моїм особистим бажанням як землячки Сковороди і випускниці школи його імені славити історію рідного краю та шанувати славетного співвітчизника. Надихнули також слова Івана Дзюби: «Саме до Сковороди чомусь уперто зверталися кращі сини нації в часи великого болю і вибору, у поворотні моменти історії» (Дзюба, 2006, с. 446). З приходом рашистів на нашу землю такі часи переживає весь український народ. Тож безцінний багатогранний спадок Сковороди — могутня зброя і броня. Дбаючи про музей у Чорнухах, виховуючи молодь з використанням спадку Григорія Сковороди, ми віддаватимемо належне і видатному філософу, і вірним синам України, які зараз захищають нашу незалежність на фронті, наближають перемогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Булда, М.І. (2006). *Мудрець з Чорнухинського краю*. 2-ге вид., доп. і переробл. Чорнухи.
- Булда, М.І. (2013). *Край Григорія Сковороди* : історичний нарис. Гадяч: Видавництво «Гадяч».
- Дзюба, І. (2006). «Перший розум наш...». У І. Дзюба, *З криниці літ. Т. 1: Статті. Доповіді. Рецензії. Передмови. Деяко про добрих сусідів і духовну рідню* (с. 444-448). Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002065>
- Міністерство культури та інформаційної політики України. (2022). *Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди 1972-2022*. <https://restore.mkip.gov.ua/objects/nacjonalnyj-literaturno-memorialnyj-muzej-g-s-skovorody>
- Осмир, О.Б. (2020). *Сучасність мудрости Г. Сковороди* : світоглядний нарис. Львів: Література та мистецтво.
- Сковорода, Г.С. (1994а). *Твори у 2 томах. Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги*. Український науковий інститут Гарвардського університету. Інститут

- літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної Академії наук України (Гарвардська бібліотека давнього українського письменства). Київ: АТ «Обереги».
- Сковорода, Г.С. (1994). *Твори у 2 томах. Т. 2: Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи*. Український науковий інститут Гарвардського університету. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної Академії наук України (Гарвардська бібліотека давнього українського письменства). Київ: АТ «Обереги».
- Стадниченко, В.Я. (2012). *Садівник щастя: Сковорода як дзеркало України : нариси, дослідження, спогади, поезії, світлини*. Київ: Криниця.
- Стадниченко, В.Я. (2016). *Учитель життя. Сковорода як гасло часу*. Київ: Успіх і кар'єра.
- UNESCO. (2022, August 30). *Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO*. <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco>

HRYHORII SKOVORODA'S IDEAS MOTIVATE SCIENTISTS TO ACT

Olha Yaroshenko

DSc in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Chief Research Fellow of the Department for Higher Education and Science Integration, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article is devoted to the 300th birthday anniversary of Hryhorii Skovoroda. It reveals the significance of the educational potential of the travelling philosopher's heritage for modern secondary and higher education institutions. The activities of the Hryhorii Skovoroda Literary and Memorial Museum in the Poltava region are described as one of the possible options for the inclusion of current pupils and students in the most prominent Ukrainian's teaching. The museum, which is now celebrating its 50th anniversary, contains modernly updated six thematic expositions, which include more than 2,000 unique exhibits. The museum's employees use them in educational activities. The landscape of museum pedagogy includes the annual pupil competition of experts in Hryhorii Skovoroda's creative heritage "I'm Following Skovoroda" (5 nominations); art plein airs, conferences and exhibitions; the Facebook page "Hryhorii Skovoroda's Literary and Memorial Museum of Chornukhy — the family nest of the philosopher", etc. Attention is drawn to the possibilities and prospects of cooperation between researchers of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine and H.S. Skovoroda Literary and Memorial Museum of Chornukhy for implementing the prominent Ukrainian philosopher's ideas.*

Keywords: *educational potential; Hryhorii Skovoroda; museum pedagogy; National Academy of Educational Sciences of Ukraine; H.S. Skovoroda Literary and Memorial Museum of Chornukhy; anniversary.*

Дата публікації: 21 вересня 2022 р.